

Наталія ФЕДОСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»,
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6615-3937>
e-mail: n.fedosenko@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.77>

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОБ'ЄКТАМ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація: У тезах розглядаються актуальні процесуальні проблеми доведення шкоди, завданої об'єктам критичної інфраструктури внаслідок збройної агресії проти України. Аналізуються труднощі фіксації фактів руйнування, недоступність об'єктів для експертного огляду, відсутність уніфікованих методик оцінки збитків та специфіка встановлення причинного зв'язку. Особлива увага приділяється допустимості цифрових доказів, супутникових даних, фото- та відеофіксації, інформації з систем моніторингу та SCADA. Обґрунтовується потреба адаптації цивільного процесу до умов воєнного часу з метою забезпечення ефективного судового захисту.

Ключові слова: критична інфраструктура, шкода, збройна агресія, доказування, експертиза, причинний зв'язок.

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентні руйнування об'єктів критичної інфраструктури (КІ), до яких належать енергетичні, водні, транспортні, комунікаційні та інші системи, що забезпечують життєдіяльність населення. За цих умов постало питання ефективних механізмів цивільно-правового захисту та відшкодування шкоди, завданої об'єктам КІ, що, у свою чергу, актуалізує проблеми доказування у відповідних судових спорах.

Загальні положення про відшкодування шкоди визначені у ст. 22, 1166 ЦК України, а питання відповідальності держави у ст. 1173 - 1174 ЦК України 1. Разом із тим, Закон України «Про критичну інфраструктуру» закріплює особливий статус таких об'єктів, що впливає на підходи до встановлення факту та розміру збитків 2. Норми ЦПК України визначають вимоги до допустимості й належності доказів, однак їх застосування у спорах, пов'язаних з воєнними руйнуваннями, має низку особливостей.

Однією з ключових проблем є фіксація шкоди, оскільки значна частина об'єктів КІ розташована у зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. У таких умовах проведення традиційного експертного огляду є неможливим або надмірно небезпечним. Часто відсутня довоєнна технічна документація, що не дозволяє

об'єктивно співставити стан об'єкта до та після руйнувань.

Другою проблемою є специфіка експертних досліджень, адже об'єкти критичної інфраструктури характеризуються складністю конструкцій і систем. В Україні досі не розроблено універсальних методик визначення розміру шкоди, завданої, наприклад, підстанціям, насосним станціям, магістральним мережам або системам комунікацій. Нерідко експерти змушені використовувати фрагментарні дані, фотоматеріали, відео, супутникові знімки та інформацію диспетчерських систем для реконструкції події.

Постанова Кабінету Міністрів України № 326 від 20 березня 2022 року, що затвердила Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, на сьогодні виконує функцію загальної рамкової основи для процесу документування 4. Вона встановлює ключові підходи до визначення розміру втрат, включаючи вартість фізично пошкодженого чи знищеного майна та розмір упущеної вигоди. Однак, незважаючи на свою важливість, цей документ не визначає спеціалізованої та обов'язкової методики для оцінки збитків, завданих складним інфраструктурним об'єктам. Це створює суттєву юридичну та технічну прогалину. Складна інфраструктура, така як об'єкти енергетики, транспортні вузли чи

системи зв'язку, вимагає вузькоспеціалізованої технічної експертизи, оскільки її пошкодження охоплюють не лише вартість фізичного руйнування, але й значні системні та функціональні збитки для економіки та суспільства.

Попри те, що профільні міністерства розробляють орієнтовні підходи та методичні рекомендації, такі документи зазвичай не мають обов'язкового нормативного статусу й не спроможні повноцінно врахувати технічну складність та унікальний характер пошкоджень відповідних об'єктів. Це ускладнює належне документування для подальших процесів відшкодування, особливо у міжнародних інстанціях, де необхідна максимально досконала та юридично обґрунтована доказова база. Враховуючи недостатність загальних підходів для оцінки складних інфраструктурних об'єктів, Кабінет Міністрів поклав на профільні органи обов'язок розробити й затвердити відповідні секторальні методики. Таким чином, процес перейшов від початкових, не завжди обов'язкових, "орієнтовних підходів" до створення системи обов'язкових нормативно-правових актів, що мають забезпечити більшу точність, технічну обґрунтованість та юридичну бездоганність оцінки, необхідну для міжнародного судочинства та компенсаційних механізмів. Зокрема, Наказом Мінінфраструктури від 23 березня 2023 року № 182 було затверджено Методику визначення шкоди та збитків, завданих інфраструктурі транспорту, інфраструктурі електронних комунікаційних мереж та об'єктів поштового зв'язку. Цей документ був зареєстрований у Міністерстві юстиції, що надало йому статус обов'язкового для оцінки пошкоджень автомобільних та залізничних шляхів, портової інфраструктури, аеродромів та об'єктів зв'язку. Це частково закриває прогалину, що існувала у транспортному секторі 5. Спільним наказом Міністерства економіки України та Фонду державного майна України (ФДМУ) № 3904/1223 від 18.10.2022 затверджено Методику визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам. Цей акт є обов'язковим для розрахунку як реальних збитків майна, так і упущеної вигоди для суб'єктів господарювання всіх форм власності 6. Спільним наказом Міністерства енергетики України та ФДМУ № 57/342 від 22.02.2023 затверджено Методику визначення шкоди та збитків, завданих об'єктам енергетичної інфраструктури 7. Крім того, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів має мандат, що закріплений Постановою № 326 на розрахунок збитків, завданих довкіллю (землям, водам, повітрю), що є обов'язковим наслідком руйнування інфраструктурних та промислових об'єктів.

Важливою є також проблема встановлення причинного зв'язку. У судовій практиці нерідко виникають дискусії щодо того, чи було пошкодження спричинене саме діями агресора, а не технічною зношеністю об'єкта, аварійністю мереж

або природно-кліматичними факторами. Верховний Суд активно застосовує доктрину "переважної ймовірності" (*preponderance of probability*) при встановленні причинного зв'язку між військовою агресією та завданою шкодою. Цей підхід є адаптацією до складних умов воєнного часу, коли неможливо зібрати повну доказову базу, якщо докази вказують на зв'язок з обстрілами чи іншими воєнними діями.

Водночас практика формує тенденцію до розширення кола допустимих доказів. Цифрові технології забезпечують можливість використання фото- та відеофіксації працівниками підприємств, відомостей ДСНС і військових адміністрацій, даних камер спостереження, супутникових знімків; логів систем SCADA, телеметрії, записів аварійних відключень. З огляду на складність об'єктів КІ, такі дані нерідко є більш інформативними, ніж традиційний огляд, і дозволяють визначити послідовність подій та момент настання руйнування.

Окремого аналізу потребує питання тягаря доказування. За загальним правилом, саме позивач повинен довести факт завдання шкоди, її розмір та причинний зв'язок із відповідними подіями. Водночас у спорах щодо пошкодження об'єктів критичної інфраструктури виконання цього обов'язку істотно ускладнюється об'єктивними умовами воєнного часу — відсутністю доступу до місця події, ризиками для життя, неможливістю проведення експертного дослідження, знищенням первинної документації або матеріальних доказів. У таких ситуаціях позивач має право посилається на існування непереборних перешкод, спричинених збройною агресією, що відповідає змісту ст. 81 ЦПК України, яка дозволяє суду враховувати реальні можливості сторони щодо подання доказів. Це обумовлює необхідність гнучкого, контекстуально чутливого застосування процесуальних норм та оцінки доказів з урахуванням специфіки воєнного часу.

Сучасний розвиток технологій відкриває нові перспективи для доказування у спорах про відшкодування шкоди критичній інфраструктурі. Зокрема, застосування цифрових близнюків (*digital twins*) дозволяє створити достовірну віртуальну модель об'єкта, яка може відтворити довоєнний стан інженерних систем та інфраструктурних активів 8.

Автоматизовані дані моніторингу, супутникові знімки, дані з систем спостереження або аварійних логів можуть використовуватися як об'єктивні, кількісні докази технічного стану об'єкта на момент нападу чи руйнування. Не лише інженерна, а й правова література все частіше визнає можливість включення таких цифрових доказів до судового провадження 9.

Таким чином, проблематика доказування у справах про відшкодування шкоди, завданої об'єктам критичної інфраструктури, потребує комплексного підходу та адаптації процесуальних

механізмів до сучасних реалій. Необхідним є законодавче закріплення допустимості цифрових, дистанційних та супутникових доказів, а також уніфікація методик визначення збитків. Запровадження таких заходів сприятиме підвищенню ефективності судового захисту та прискоренню відновлення критично важливих елементів інфраструктури України.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t030435?ed=2021_11_17
2. Про критичну інфраструктуру. Закон України Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text>
5. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих інфраструктурі транспорту, інфраструктурі електронних комунікаційних мереж та об'єктів поштового зв'язку внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Мінінфраструктури, розв.громад від 24.03.2023 № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0733-23#Text>
6. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження [...]: Наказ Міністерства економіки, Фонд державного майна від 18.10.2022 № 3904/1223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text>
7. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих об'єктам енергетичної

інфраструктури України внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Мініенерго, Фонд державного майна від 22.02.2023 № 57/342. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0708-23#Text>

8. Обідник М.Д. Цифрові близнюки (digital twins) як невід'ємна частина інформаційного моделювання будівель (bim). Матеріали LIV Всеукраїнської науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 24-27 березня 2025 р. URL:

<https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/48854>

9. Шабалін А.В. Деякі аспекти електронного доказування у цивільному судочинстві України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 36 (75) № 1 2025. С. 19

N. Fedosenko

Compensation for damage caused to critical infrastructure objects as a result of armed aggression: evidentiary challenges in civil proceedings.

Abstract: The paper examines key procedural challenges in proving damage caused to critical infrastructure facilities as a result of armed aggression against Ukraine. It highlights difficulties in documenting destruction, limited access for expert examinations, lack of unified damage assessment methodologies, and the complexity of establishing causation. Special attention is paid to the admissibility of digital evidence, satellite imagery, photo and video records, monitoring system data, and SCADA logs. The author argues for the necessity of adapting civil procedure rules to wartime conditions to ensure effective judicial protection and compensation mechanisms.

Keywords: critical infrastructure, damage, armed aggression, evidence, expert examination, causation.

Зразок для цитування:

Федосенко Н. Відшкодування шкоди, завданої об'єктам критичної інфраструктури внаслідок збройної агресії: проблеми доказування у цивільному процесі. Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 291-293. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.77>.